

Издавачи:

Центар за историјска истраживања
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за историју
Историјски архив у Смедереву

За издавача:

Проф. др **Ивана Живанчевић Секеруш**,
декан Филозофског факултета у Новом Саду

Неда М. Мирић,
в. д. директор Историјског архива у Смедереву

Уредници:

Проф. др **Светозар Бошков**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Проф. др **Борис Стојковски**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Др **Данијела Милошевић**

Рецензенти:

Проф. др **Золтан Бере**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет; Научни сарадник др **Немања Девећ**, Институт за савремену историју, Београд, Филозофски факултет; Проф. др **Ђура Харди**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет; Проф. др **Слободан Бјелица**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет; Научни сарадник др Небојша Стамболија, Институт за савремену историју, Београд; Проф. др **Светозар Бошков**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет; Проф. др **Борис Стојковски**, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.

Превод резимеа на енглески: Доц. др **Александра Сирнов Бркић**; *Лектори:* **Уредништво**; *Стручна каталогоизација:* **Сава Живановић**; *Компјутерска обрада и њерелом:* Проф. др **Светозар Бошков**; *Штампа:* Пекограф, Земун; *Тираж:* 200 комада. Аутори су одговорни за језичку исправност својих радова.

Информације о публикацији: Дунав – мост који спаја културе, Центар за историјска истраживања, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за историју, Историјски архив у Смедереву, ISBN: 978-86-6065-819-9; ISBN: 978-86-900599-8-0.

Ако имате питања у вези са достављањем зборника, посетите почетну страницу издавача <http://www.ff.uns.ac.rs/biblioteka#digitalna-biblioteka>. Контакт за сва питања око објављивања, дистрибуције и ауторских права, можете добити на следећим адресама издавача: Филозофски факултет у Новом Саду, др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, телефон: +381214853860; e-mail: cii@ff.uns.ac.rs и Историјски архив у Смедереву, Краља Петра I бр. 2, 11300 Смедереву; e-mail: smederevskiarhiv@gmail.com.

НАПОМЕНА О АУТОРСКОМ ПРАВУ.

Ниједан део ове публикације не може се прештамповати, репродуковати или употребити у било ком облику без писаног одобрења издавача, као носиоца ауторског права.

САДРЖАЈ

Реч уредника		7
The Urban Physiognomy and Architecture of Vukovar. A Concise Overview of the Development	<i>Zlatko Karač</i>	9
Поглед на социо-економски живот у римско доба у српском делу Подунавља из археолошке перспективе	<i>Гордана Д. Јеремић</i>	35
Прилог проучавању сполија са представом тријумфалног венца на деспотовој кули смедеревског града	<i>Олија З. Шћехар Бранка Ч. Вранешевих</i>	55
Osi i Aravisci, Piri? Na obalama Dunava	<i>Salmedin Mesihović</i>	71
Клаудијанови стихови о Дунаву	<i>Снежана Вукадиновић Слександра Смирнов Бркић</i>	83
Дунав као спона током антике у предриско доба	<i>Андреј М. Живојин</i>	97
Улога Дунава у средњовековној историји Јужне Угарске	<i>Недојша Карџалија</i>	109
Четири париска барокна зидна алманаха са гравираним Приказима аустријских освајања Београда 1688. и 1717. године и календарима	<i>Гордана С. Крсћих Фај</i>	131
Гроф Иштван Сечењи (1791–1860) и радови на пловности Доњег тока Дунава у првој половини XIX века	<i>Ференц Немей</i>	153
Суд округа смедеревског 1840-их. Прилози за историју	<i>Мирослав М. Појовић</i>	167
Паробродом поред Смедерева. Смедерево и смедеревски крај виђени очима британских путописаца тридесетих и раних четрдесетих година XIX века	<i>Мирослав П. Лазић</i>	179
Румунски путници у Београду и јужнословенским земљама. Прилог проучавању српско-румунских односа кроз векове	<i>Мирча Т. Маран</i>	207
Ђердапски пилоти (лоцови) у XX вијеку	<i>Милан Н. Гулић</i>	217
Дунав као главна миграциона траса Срба са Чепелског острва	<i>Милан Мицић</i>	229
Деспот Ђурађ Бранковић и Смедеревска тврђава у визуелној култури: поводи и феномени у периоду 1930–1940	<i>Снежана А. Цвејковић</i>	239

Ангажовање Димитрија Љотића на пољу пропаганде
током немачке окупације Србије 1941–1944. године

Маријана Т. Мраовић 265

Сусрети, конфликти и перспективе односа Срба и Немаца
на простору Бачке Паланке

Предрај М. Вајајић 295

Јосип Броз Тито у Смедеревској Паланци децембра 1952.
Међународни и локални аспекти посете

Бојан В. Симић 323

ЈОСИП БРОЗ ТИТО У СМЕДЕРЕВСКОЈ ПАЛАНЦИ ДЕЦЕМБРА 1952. МЕЂУНАРОДНИ И ЛОКАЛНИ АСПЕКТИ ПОСЕТЕ

Апстракт: У раду се на основу доступних извора, литературе и оновремене штампе анализира посета маршала Југославије Јосипа Броза Тита Смедеревској Паланци децембра 1952, као и њени међународни и домаћи одједи. Као град у коме је вођа социјалистичке Југославије живео и радио у фабрици вагона током 1926. и 1927, Смедеревска Паланка била је важно место за изградњу његовог култа у Србији. Баш тада родила се и идеја да се обнови радионице у којој је он радио. С друге стране, Броз је говор окупљеним грађанима искористио и за обраћање великим силама пре свега западним савезницима. То је било време када је Тршћанска криза била у пуном жеку, сукоб са Ватиканом везано за случај Степинца био на врхунцу, док је разлаз са Источним блоком још увек трајао. Његов оштар тон довео је до бројних коментара страних дипломата и међународне штампе а тадашњи председник владе ФНРЈ је своје речи морао да објашњава у директном контакту са амбасадором САД у Београду.

Кључне речи:

Јосип Броз Тито, Хладни рат, Смедеревска Паланка, штампа, култ личности.

Посета Јосипа Броза Тита тада председника владе ФНРЈ Смедеревској Паланци долази у веома сложеној међународној ситуацији за социјалистичку Југославију. Сукоб са Источним блоком започет резолуцијом Информбироа 1948. још увек је трајао. Тршћанско питање било је актуелно и отворено а напетост са Италијом изражена. Посебна околност у том периоду била је прекид дипломатских односа са Ватиканом због проглашења надбискупа Алојзија Степинца за кардинала 3. новембра 1952. непосредно пре ове посете.¹ Такође, у то време припремала се Брозова посета Великој Британији што је требало да буде његов први одлазак у неку западну престоницу након консолидације власти у земљи. То је требало на неки начин да представља пробијање изолације у којој се земља нашла услед сукоба са Источним блоком с једне стране и Италијом и Ватиканом с друге. Позив да посети Лондон добио је од британског министра спољних послова Ентонија Идна (Anthony Eden) који је током септембра 1952. боравио у Југославији, када је између осталог посетио и Смедерево. То је, иначе, била прва посета неког западног министра спољних послова

¹ О прекиду дипломатских односа видети: Akmadža 2003: 171–202. Један новији преглед односа Југославије и Ватикана: Radić 2014: 691–702.

након свршетка Другог светског рата.² На све поменуто треба додати и приближавање Југославије Турској и Грчкој током 1952. и припреме за потписивање споразума који ће водити формирању Балканског савеза.³

Званични разлог посете Смедеревској Паланци био је подношење извештаја од стране Броза са Шестог конгреса Комунистичке партије Југославије који је одржан од 2. до 7. новембра у Загребу.⁴ Ради се о конгресу где је, између осталог, донета одлука да се партија преименује у Савез комуниста Југославије. Јосип Броз је на том конгресу формално наступао као делегат фабрике вагона Драгослав Ђорђевић Гоша из Смедеревске Паланке, како се наводи фабрике у којој је некад „радио и политички деловао”. Молбе радника фабрике, као и комуниста среза јасеничког публикованих и у штампи, да буде њихов заступник на партијском конгресу упућене су током септембра 1952. Наравно, те молбе биле су услышене.⁵

Јосип Броз Тито је у Смедеревској Паланци живео у периоду од јесени 1926. до пролећа 1927. Пре тога он је радио у бродоградилшту у Краљевици близу Ријеке али је одатле отпуштен. Када је дошао у Београд тамошње партијско руководство га је упутило у Смедеревску Паланку јер је тамо било потребе за радном снагом. Броз је то тумачио и као жељу да га склоне из престонице. Паланка је то време имала нешто више од 4.000 становника а у тадашњој фабрици „Јасеница А.Д.“ радило је око 400 радника. По пријему у ту фабрику Броз је распоређен на радно место бравара-алатничара. У тих неколико месеци боравка у Паланци он је оставио сведочење у којем је субјективно говорио о својој тадашњој борби за права радника и честим сукобима са руководством, који су на крају и довели до његовог отпуштања. Занимљиво је рећи да је истакао своју тадашњу жељу да упозна српско радништво и српску историју. Након окончања кратког боравка, он је закључио да је тада на Србију гледао „из перспективе Паланке“, сиромашну и заосталу „отприлике, на степену развоја од пре сто година“. По сопственој тврдњи, коју је записао његов секретар Тихомир Станојевић, након одласка из Паланке Броз није имао контакте са радницима са којима је тамо радио.⁶ Његов први повратак у ту средину била је управо посета децембра 1952, дакле након више од две и по деценије.

² Ентони Идн је боравио у Југославији од 17. до 23. септембра 1952. Поред Београда и Смедерева Идн је посетио и Дубровник и Блед. Разговарао је са председником владе Брозом и министром спољних послова Едвардом Кардељом. Теме разговора биле су општа питања одржања мира односно опасност од могуће агресије СССР на Југославију, италијанско-југословенски односи, с тежиштем на питању Трста. Bekić 1988: 425–432; Spehnbjak 2001: 604.

³ Више о томе: Vogetić 2000: 141–154.

⁴ Важно је напоменути да се по инвентару Архива Југославије грађа везано за ову посету налази у фонду Кабинет маршала Југославије фасцикла II-1/46. И поред најбоље воље нисмо успели да консултујемо ту грађу јер се по речима архивиста она не налази у архиву. Оно што можемо закључити да се у фасцикли налазио поред концепта Брозовог говора (20 страна) објављеног у едицији „Говори и чланци“ и белешка Тихомира Станојевића (21 страна) чије је најважније делове аутор сам објавио у књизи „Тито у Паланци“ коју смо користили у овом раду. Издање, иначе, поред бројних детаља око саме посете садржи и велики број оригиналних фотографија са посете.

⁵ Станојевић 1984: 175–176.

⁶ Станојевић 1984: 11–16.

Броз је пристигао возом и одмах се са станице пешице упутио у фабрички круг. У пратњи председника владе био је Слободан Пенезић Крцун министар унутрашњих послова владе Народне републике Србије, као и бројни локални партијски и фабрички руководиоци. Присутни су били: председник радничког савета „Гоше“ Слободан Петковић и председник Управног одбора фабрике Сава Петковић, секретар среског комитета СКЈ Милорад Симић, секретар фабричког комитета Милосав Милановић, директор фабрике Милан Милетић, председник среског народног одбора Живорад Радојковић, председник одбора Градске општине Обрен Шљивић, представник Савеза бораца Јован Симић и представник АФЖ Милица Бајазит. На уласку у фабрику рапортирао му је командант гарнизона у граду мајор Срдић. Током обиласка постројења и радионице у којој је некад радио, а која је трајала више од сата, Броз је са старијим радницима размењивао сећања на некадашњу фабрику и некадашњи распоред машина и просторија. Међу онима које је познавао као радник фабрике били су Чеда Адамовић и Владимир Митровић. Они су се придружили групи приликом обиласка. Око 11.30 уследило је обраћање на импровизованој говорници у кругу фабрике.⁷

Дугачак Брозов говор у Смедеревској Паланци може се грубо поделити на две целине: осврт на одлуке Шестог конгреса КПЈ и анализа међународног положаја Југославије крајем 1952. Говор је почет помињањем боравка у Паланци током двадесетих година када је радио како се наводи у „много горим условима“ него што је то случај са радницима у социјалистичкој Југославији. Говорећи о партијском конгресу посебно је нагласио дужност да поднесе извештај онима који су га изабрали да буде њихов представник. Један сведок касније је забележио да су те речи оставиле посебан утисак на окупљени свет.⁸ Очекивано, Брозов говор је често прекидан аплаузима, узвицима одобравања и скандирањем њему, партији и Југославији.

Део говора који се односио на партијски конгрес био је краћи па је и он сам често пресецао спољном политиком. У њему су објашњење одлуке које је Броз назвао „хисториске“ и да су оне показале осталим земљама „с ким имају посла“. У суштини међународни положај Југославији био је централна тема говора. Највише су критиковани с једне стране СССР-а с друге стране Италија и посебно Ватикан. Што се тиче водеће земље Источног блока посебно индикативан моменат у говору било је питање: *Хоћете ли да ми будемо савезници или нећете? Нека нам одговоре. Ми силом нећемо бити ничији савезници. Ако нас овај или онај неће за савезнике ми имамо и други излаз. Не да кренемо назад, не да пријетимо Совјетском Савезу и његовим следбеницима јер нам и они стављају нож под грло, него имамо други излаз из тога, док не увиде да су на погрешном путу.*⁹ Ова речи биле су и порука западним савезницима да је Југославија спремна да оде на виши ниво сарадње на свим пољима, него што је то до тада био случај. Развој догађаја током наредне 1953. која је била година значајног успона односа са Западом недвосмислено је то потврдио. Ипак, ове речи, нису наишле

⁷ Анон., „Ми смо спремни да будемо увек с оним земљама које ће се исто као и ми супротставити агресiji и бранити од ње“, *Политика*, 17. 12. 1952, 1.

⁸ Станојевић 1984: 181.

⁹ Јосип Броз Тито 1959: 349.

на разумевање у иностранству, а видећемо, имаће и различито тумачење у зависности од тога ко их је тумачио.¹⁰

У критици Ватикана се каже да он „мрзи социјализам“ и ради „све могуће“ против Југославије, што се посебно односи на покушај да се „ратном злочинцу“ Степинцу „стави кардиналски шешир“. Истакнута је спрега између италијанске владе која доприноси ватиканској доминацији, док он с друге стране помаже „италијанске империјалистичке аспирације“. Помињани су и снови о обнављању Римске империје, а пре свега се мислило на Далмацију и Средоземље као на главне мете италијанске владе која је фактички изједначавана са оном фашистичком. Такође је наглашено и ангажовање Ватикана да се спречи његова предстојећа посета Енглеској и да то ради у савезу са „међународном реакцијом“ а да су на том задатку посебно ангажовани свештеници у Великој Британији. Наглашено је да се ипак верује да је већина становништва Енглеске позитивно расположена према Југославији и да није тако да посете не би ни било. Што се тиче саме посете Броз је истакао да неће ићи тамо да расправља о унутрашњим питањима земље који се „тамо никога не тичу“. Наведено се пре свега односило на ситуацију везано за верске заједнице у Југославији, евентуално пуштања осуђених свештеника којима је требало дати „масне плате“ и питања везано за Степинца.¹¹

У говору посебно место заузима Брозово схватање демократије и на томе се вреди задржати. У његовој генералној критици Запада наведено је како је њихова демократија само „декларативна“, док је она у Југославији не само „политичка већ и економска“ и да „без демократије нема социјализма“.¹² У говору је детаљније образложио „југословенску демократију“ речима: *Појединци морају бити дисциплиновани чланови заједнице. Они не смију живјети само за себе, не смију бити људи којих се не тичу интереси читаве заједнице. У томе је демократија. Демократија и свијест људи морају да се прожимају међу собом. У наставку Броз наглашава: Било би недемократски кад би једна мала група угњетавала и присиљавала људе да би им утукла у главу оно што је за њих боље. То би било погрешно и не би било демократски. Али кад већина прими идеју о бољем друштвеном уређењу, онда је демократски ако она жели да убеди мањину. Ако мањина осећа принуду, и потребно је. Нико јој ту не може помоћи. Зашто није свесна да се старо не може вратити.*¹³ У говору је наглашена и позиција Југославије као пример и подстицај другим малим земљама које се још нису избориле за своју независност, дакле могле су се чути и неке назнаке везане за будући покрет несврстаности.

Након првог говора Броз је обишао и Градски народни одбор у Смедеревској Паланци. После повратка у фабрику и ручка одржао је и други говор. Обраћање у форми здравице базирало се на неким аспектима тренутног развоја државе и друштва, питање суше, али се на крају опет говорило о спољнополитичкој ситуацији, Тршћанској кризи и односима са Италијом али и СССР. Још једном се дотакао и

¹⁰ Историчар Драган Богетић наводи да су речи упућене Ватикану и западним силама. Bogetić 2000: 53–54.

¹¹ Јосип Броз Тито 1959: 353.

¹² Анон., „Наша демократије није само политичка већ и економска“, *Политика*, 17. 12. 1952, 2.

¹³ Јосип Броз Тито 1959: 345–346.

питања помоћи западних земаља када је поручио „ако нам нећете дати помоћ – не треба нам“.¹⁴ Овај излив пркоса био је у супротности са стварном ситуацијом и значајном потребом за помоћи коју је земља у том тренутку имала.

Радници „Гоше“ су му на разстанку за успомену даривали макету радионице у којој је некад радио. Испод покретног крова макете урађена је и минијатурна Титова слика из времена када је радио у у Паланци. Боравак се окончао посетом Дому ратне сирочади у граду којима је након разгледања просторија и услова у којима живе даровао 100.000 динара.¹⁵ Пре повратка у Београд свратио је у Младеновац где се такође обратио окупљеним грађанима. Следећи пут поново ће посетити фабрику „Гоша“ новембра 1970, док је у Смедеревској Паланци кратко боравио током 1959. на пропутовању када се присутнима обратио из „Плавог воза“ који је делом конструисан у „Гоши“.¹⁶

Одједи говора у Смедеревској Паланци забележени су како међу страним дипломатама, тако и у иностраној штампи. То се посебно односило на реакције САД и америчке штампе. Јосип Броз је лично нашао за сходно да реагује на текст *Њу Јорк Тајмс* наводећи како су у њему његове речи „погрешно прочитане и погрешно интерпретиране“. По ономе што се може прочитати у домаћој штампи наводно су речи из говора пренете као претња да ће отказати посету Енглеској уколико британско свештенство и јавност не престану да критикују његово тумачење верских питања и како се она решавају у Југославији. Лист је закључио како Тито мисли да је он потребнији Западу него Запад њему. На крају је *Њу Јорк Тајмс* тражио опрез везано за сарадњу са једним режимом који и поред привремене спремности на сарадњу са Западом још увек има за циљ „његово уништење“.¹⁷

Реаговала је и америчка дипломатија. Подсекретар министарства иностраних послова Дејвид Брус (David Kilpatrick Este Bruce)¹⁸ је разговарао са југословенским амбасадором у Вашингтону Владимиром Поповићем 7. јануара 1953.¹⁹ Управо је говор у Смедеревској Паланци навео као „драстичан пример одсуства воље југословенског руководства да се унапреди пријатељство и сарадња са САД“. Брус је сматрао да су интереси обе земље паралелни, „особито од како су САД и остали свет угрожени од стране СССР-а“. Тражио изјашњење везано за последње иступе југословенског руководства везано пре свега за његову земљу. Он је такође изразио забринутост због појачаног трвења између Југославије и савезнице из НАТО Италије. Поповић је одбацио оптужбе Американаца и рекао да и поред тога што они званично не условљавају своју помоћ политичким условима својим конкретним поступцима, ипак, то чине. Он је истакао да би потенцирање тога да је Италија члан НАТО алијансе

¹⁴ Јосип Броз Тито 1959: 362.

¹⁵ Анон., „Посета Дому ратне сирочади“, *Политика*, 17. 12. 1952, 4. У дому су живела 43 ратна сирочета.

¹⁶ Воз је израђен 1959. делом у „Гоши“ а делом у фабрици „Борис Кидрич“ у Марибору.

¹⁷ Анон., „Реакција“, *Борба*, 22. 12. 1952, 1.

¹⁸ Дејвид Брус (1898–1977) био је амерички дипломата који је једини амерички амбасадор који је службовао на челу дипломатске мисије у Француској, Западној Немачкој и Великој Британији.

¹⁹ Владимир Поповић (1914–1972) био је истакнути дипломата социјалистичке Југославије, учесник Шпанског грађанског рата и народни херој Југославије. Од бројних важних функција које је обављао истичу се: амбасадор у Москви (1945–1948), помоћник министра спољних послова (1948–1950), амбасадор у САД (1950–1954) и амбасадор у Кини (1955–1958).

могла да је подстакне „да не иде путем споразума“ што би могло да код југословенске стране пробуди сумње у одбрамбене циљеве те организације.²⁰

Јасно је било да је морало доћи да конкретог разјашњења и то са највише инстанце. Броз је о свему говорио са америчким амбасадором у Београду Џорџом Аленом (George V. Allen) почетком јануара 1953.²¹ Амбасадор је примљен на сопствени захтев. Његово запажање било је да Тито није повукао оно што је рекао (користи се израз „појео врану“ – ate crow, који би значио да је неко признао да је погрешно или да је потучен) и да је тражио да се његов говор прочита у оригиналу. Ипак, енглески дипломата тврди да Брозово дугачко објашњење говори о томе да је био потпуно свестан да је у говору у Смедеревској Паланци прешао одређене границе. Он је истакао да иако се политике две земље разликују имају заједничку политику по питању совјетске претње а да је њему то сасвим довољно. Броз се правдао да делови говора који су узбуркали америчку јавност нису били уперени против САД већ да је главна мета била Италија. Посебно је битно нагласити да је он саопштио америчком амбасадору Алену да су неутралност и изолационизам немогући у актуелном тренутку у свету, што је овог посебно обрадовало па је то нагласио на крају свог извештаја Стејт департменту.²² Америчка страна је и поред одређених различитих погледа на тренутну ситуацију могла бити задовољна након овог сусрета.

Југословенски извори о овом разговору се опширнији и делимично се разликују од америчких али се може рећи да се у најважнијим тачкама слажу. Амбасадор Ален је навео да су речи које је изговорио маршал дошле у тренутку када се у САД решавало питање помоћи за санацију последица суше у Југославији и да су неки кругови управо због речи изречених у Смедеревској Паланци били против да се додели било каква помоћ. Ипак, одлучено је да се додели помоћ у вредности од 20 милиона долара а да то није условљено политичким уступцима југословенске стране. Та помоћ није била онаква какву је југословенска страна очекивала, што су констатовала оба саговорника (употребљена је алузија на пудинг где је амбасадор рекао да се о пудингу треба судити онда када се он проба). Ален је закључио да председник владе ФНРЈ треба допринесе смиривању односа са Италијом а не њиховом погоршању. Броз је објаснио изречено око тога да не жели да натура никоме савезништо тиме да су оне упућене Италији, а да су неки то тумачили као повратак Совјетском Савезу. Оба документа се слажу да је маршал Југославије одбацио било какво враћање СССР-у и изјавио да „неутрализма нема и не може бити“.²³ Из свега се могло закључити да једино око Тршћанског питања није било приближавања ставова између Југославије и САД-а јер се југословенска страна никако није слагала са планом да се допусти Италији да у име западних савезника окупира Зону А.

И поред критика делова британске штампе Броз је добио поруку британске

²⁰ ДАМСП, ПА, 1953, САД, ф. 5, 35. Такође видети: Bogetić 2000: 58.

²¹ Џорџ Ален (1903–1970) био је амерички дипломата. Пре доласка у Југославију био је амбасадор у Ирану (1946–1948) а у Београду је боравио од 1949. до 1953. Након тога био је и амбасадор у Индији и Грчкој.

²² FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union, Eastern Mediterranean, VIII, The Ambassador in Yugoslavia (Allen) to the Department of State, No. 669, 786. MSP/1/853: Telegram, 1133–1135.

²³ AJ, KMJ, I-2/108. Такође видети: Bekić 1988: 489–491.

дипломатије да без обзира на оно што је писала штампа његова посета није доведена у питање. Занимљиво је што је у том документу посебно наглашено да његов садржај никако не сме да процури у штампу. Јасно је да политика Форин офиса и покушај привлачења Тита на своју страну није имала једнодушну подршку у земљи али да је влада одлучила да направи снажан корак у том правцу. О тој решености говори и једна анализа Форин офиса са почетка 1953. у којој се каже: *Основно обележје југословенске позиције, да је она пређашњи совјетски сателит који се ослободио властитим напорима од совјетске доминације. У томе је она јединствена. Отуд Титов режим има важан политички и стратешки, али једнако тако и идеолошки значај. У интересу је ове земље да омогући Југославији да задржи своју независност.*²⁴

С обзиром на то да се ради о времену када је југословенска штампа чврсто следила смернице руководства везано за сва битна питања сасвим очекивано, она је дала огroman публицитет посети Смедеревској Паланци и у целости донела опширне говоре председника владе на првим странама својих бројева. На овом месту само ћемо се осврнути на неке пропагандне елементе извештавања најзначајних листова *Политике* и *Борбе* односно њихов избор наслова и на текст који је пратио говоре председника владе. Оно што је заједничко свим текстовима је потенцирање снажне везе између Паланке и Тита. То је истакнуто на више примера у текстовима у штампани. Писано је о томе како се он одмах упутио према фабрици у којој је радио, да је наводно шетајући кроз њу случајно наишао на радника Владимира Митровића са којим је некада радио а који је био за стругом, одвојио се од групе и отишао да га поздрави. У понашању Броза, као и реакцијама присутних, домаћа штампа је желела да нагласи спонтаност и искреност. Наравно, одушевљење радника „Гоше“ и грађана Смедеревске Паланке због доласка „најдражег госта“ било је опште место.

У новинским насловима истакнуте су поруке из говора како је Југославија спремна да буде са оним земљама које ће се „супротставити агресији и бранити од ње“, да је она „светао пример свим поробљеним народима како се брани слобода“, као и да Југославија хоће да покаже да „комунизам претставља срећу за човечанство“.²⁵ Везано за посету дому ратне сирочади новинари су написали констатацију да се радило о тренутку „највеће радости у њиховом младом животу лишеном нежности родитеља“.²⁶ Закључак који се наметао након читања текстова објављених том приликом био је да је Југославија и поред одређених тешкоћа у развоју, које се не крију ни од народа ни од света, једина на правом путу, док су и Исток и Запад у мањој или већој мери на погрешном. Ипак, земља је спремна на сарадњу са свима на бази „равноправности и суверене једнакости“ зарад очувања мира у свету.

У првим данима након посете југословенска штампа је преносила писање енглеских листова али само оних који су позитивно оцењивали говор у Паланци, као и предстојећу посету Великој Британији, чији је премијер као и за време Другог

²⁴ Цитирано према: Spehriak 2001: 608, 612.

²⁵ Анон., „Ми смо спремни да будемо увек с оним земљама које ће се исто као и ми супротставити агресији и бранити од ње“, *Политика*, 17. 12. 1952, 1; Анон., „Ми хоћемо да покажемо да комунизам претставља срећу за човечанство“, *Борба*, 27. 12. 1952, 1.

²⁶ Анон., „Посета Дому ратне сирочади“, *Политика*, 17. 12. 1952, 4.

светског рата био Винстон Черчил.²⁷ Наведено је како се посебно истиче искреност маршала Југославије поводом пута у Британију. Из полуваничних кругова штампа је пренела наводно расположење „огромне већине“ народа у корист посете, док су као њени противници наведени само представници католичке цркве у Енглеској којима је дат исувише велики публицитет у чему се наводно слажу и представници енглеских листова.²⁸

Нешто касније *Борба* је одговорила и на поменуто писање *Њу Јорк Тајмса*. Наведено је да је главни напад из тог текста упућен ка друштвеном систему у Југославији а не због, како се наводи, угрожених верски слобода. Аутор тврди да је Запад потребан Југославији „бар толико“ колико и она њему, и да нема илузија да се са њом сарађује зато што је онда социјалистичка земља. Он се пита шта би било да је током рата Енглеска била окупирана а да је у њој један бискуп сарађивао са квислиншким режимом и „у прекрштавању и убиствима стотина хиљада људи“. Текст се завршава закључком да се сарадња може остварити само на основу међусобног уважавања, поштовања независности и немешања у унутрашње послове.²⁹

Посета Јосипа Броза Тита Смедеревској Паланци децембра 1952. била је важна за јачање његовог култа у Србији. Тада се родила и идеја да се обнови радионица у којој је он радио током двадесетих година. Касније је и кућа у којој је тада живео проглашена за музеј.³⁰ С друге стране, говор одржан том приликом, у коме се фактички обраћао водећим западним земљама али и СССР-у, има своје место у време трансформације спољне политике социјалистичке Југославије. Неспоразуми који су десили том приликом брзо су превазиђени, а дошло је до значајног напретка сарадње између Југославије и Запада у наредним годинама.

²⁷ Черчил се врагио на место премијера Велике Британије 1951. и на том месту остао до 1955.

²⁸ Давичо 1952: 2.

²⁹ Анон., „Реакција“, *Борба*, 22. 12. 1952, 1.

³⁰ Табла на кући је постављена октобра 1977. са натписом: „У овој кући је крајем 1926. и почетком 1927. године као радник фабрике вагона станова председник СФРЈ Јосип Броз Тито“.

Необјављени извори:

Архив Југославије (АЈ), Кабинет маршала Југославије (КМЈ), I-2/108; II-1/46.
Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСП), Политичка архива (ПА), 1953, САД, ф 5, 35.

Објављени извори:

Броз Тито, Ј. *Говори и чланци 1941–1957*, књига 7, 1. I - 31. XII 1952., Београд: Београдски графички завод, 1959,

Foreign Relations of the United States (FRUS), 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume VIII, The Ambassador in Yugoslavia (Allen) to the Department of State, No. 669, 786. MSP/1/853: Telegram, 1133–1135.

Штампа:

Аноним, „*Ми смо сиремни да будемо увек с оним земљама које ће се истио као и ми суйројсїаваїїи аїресији и драниїи од ње*“, Политика, 17. 12. 1952, 1.

Аноним, „*Наша демократије није само политичка већ и економска*“, Политика, 17. 12. 1952, 2.

Аноним, „*Међународна реакција на челу са Ватиканом огорчени су непријатељи интереса наше земље*“, Политика, 17. 12. 1952., 2.

Аноним, „*Ми хоћемо да покажемо да комунизам претставља срећу за човечанство*“, Борба, 17. 12. 1952, 1.

Аноним, „*Посета Дому ратне сирочади*“, Политика, 17. 12. 1952, 4.

Аноним, „*Реакција*“, Борба, 22. 12. 1952, 1.

Давичо, Л. „*Лондонски политички кругови о говору маршала Тита*“, Политика, 18. 12. 1952, 2.

Литература:

Акмадџа, М. „*Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine.*“, *Croatica Christiana Periodica*, Vol. 27, No. 52, 2003, 171–202.

Бекјић, Д. *Југославија и Хладном рату. Односи с великим силама 1949–1955.*, Загреб: Globus, 1988.

Вогетић, Д. *Југославија и Запад 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*, Београд: Službeni list SRJ, 2000.

Радић, Р. „*Југославија и Ватикан 1918–1992. године*“, *Annales ser.hist. sociol.*, 24, 2014, 4, 691–702.

Спењњак, К. „*Posjet Josipa Broza Tita Velikoj Britaniji 1953. године*“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2001, 597–631.

Станојевић, Т. *Тито у Паланци*, Смедеревска Паланка: Општина, 1984.

BOJAN V. SIMIĆ
Institute for Recent History of Serbia, Belgrade

**JOSIP BROZ TITO IN SMEDEREVSKA PALANKA IN DECEMBER 1952.
INTERNATIONAL AND LOCAL ASPECTS OF THE VISIT**

Summary

In the second half of 1952 Yugoslavia finds itself in a very complex situation. The threat of the Soviet block invasion was still a possibility, the question of Trieste still unresolved. In addition, Yugoslavia severed diplomatic relations with Vatican due to the nomination of Archbishop Alojzije Stepinac as cardinal. At this point, the leader of Socialist Yugoslavia Josip Broz Tito visited Smederevska Palanka in December 1952. This was the town in Serbia, where he worked as locksmith during the 1920s. Smederevska Palanka was an important place for the construction of Tito's cult in Serbia. During this visit the idea was born to renovate the workshop in which he worked. On that occasion he addressed workers of the Goša factory. He praised accomplishments of Yugoslav communism and criticized both Soviet Union and western countries for their politics towards Yugoslavia. Tito used his speech to convey messages to Great powers, primarily the western Allies. His sharp tone led to numerous comments from foreign diplomats and the international press. The Prime Minister of Yugoslavia had to explain his words in direct contact to the US ambassador in Belgrade. Misunderstanding between Yugoslavia and the West was overcome very soon due to a mutual interest which led to a fruitful cooperation in the following years.

Keywords: Josip Broz Tito, Cold War, Smederevska Palanka, press, Cult of personality.